

„INTERKULTURELLES LERNEN” ЯК АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Каті Бруннер

Німецька служба академічних обмінів

У статті висвітлено концепцію „Interkulturelles Lernen,, яка стала в Німеччині реакцією на неуспішний процес вивчення німецької мови та інтеграції в суспільство так званих „гастарбайтерів” після Другої світової війни. Такий підхід передбачає викладання країнознавства як інтегративного складника процесу навчання мови. „Interkulturelles Lernen,, – навчальний процес, який спрямований на розвиток інтеркультуральної компетенції для адекватної поведінки в міжкультурних комунікативних ситуаціях. Урок з іноземної мови може стати непрямим варіантом міжкультурного навчання. Загальна мета такого уроку – здобути „міжкультурну компетенцію” або набути „умінь транснаціональної комунікації”.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, країнознавство, комунікативна ситуація, транснаціональна комунікація.

Аналізуючи всі негативні відгуки наших німецьких студентів – учасників літніх шкіл з української мови та країнознавства, я дійшла висновку, що більшість причин незадоволення є результатом браку міжкультурної компетенції. До цього я говорила з українськими колегами про „Interkulturelles Lernen” як аспект вивчення іноземної мови, а саме про те, як його обговорюють останніми роками в теорії німецької як іноземної мови. Виявилось, що цей термін важко пояснити українською мовою і до того ж знайти його український еквівалент. Тож спробуємо коротко окреслити концепцію інтеркультурального країнознавства та навчання в теорії та практиці викладання німецької мови як іноземної.

Вивчення і викладання іноземних мов, серед яких і німецька, було важливим ще до Другої світової війни. Однак у повоєнні роки потреба німецької як іноземної у Федеративній Республіці Німеччина і в Німецькій Демократичній Республіці значно зросла. У першій через те, що країна за браком чоловічої робочої сили запросила на роботу так званих гастарбайтерів переважно з Туреччини, Марокко, Італії, Португалії та Греції. У другій, бо соціалістична держава запросила на навчання студентів та працівників з тих країн, які були соціалістичними або жили ідеями соціалізму. Крім цього, обидві держави, хоча й за різними ознаками, були країнами політичного притулку. До того ж, як до возз’єднання, так і тепер Німеччина активно намагається поширювати німецьку мову за кордоном і рекламувати себе як країну навчання, індустріального та наукового розвитку, культури і чудових краєвидів.

Ця потреба викликала інтенсивну теоретичну роботу над питанням ефективного викладання і вивчення мови та країнознавства як необхідних знань та вмінь для здатності перебувати в німецькому середовищі. Розроблялися різні методи, серед яких найважливішими були граматико-перекладний, прямиий, або природний, аудіовізуальний

або аудіолінгвальний, когнітивний, комунікативний, а з 80-их років минулого століття ще й інтеркультуральний метод.

Причина появи останнього зумовлена усвідомленням, що для успішної комунікації між представниками різних країн або культур недостатньо володіти лише мовою відповідної культури. Важливу роль у процесі усвідомлення цього відіграв факт, що інтеграція іноземних працівників не пройшла настільки вдало, як її уявляли в період їхнього запрошення. Почалася інтенсивна робота над виявленням зв'язку між вивченням мови та культури. Розуміння культури та процес розуміння чужого стали рівноправними з класичними цілями вивчення мови. На відміну від попередніх концепцій, країнознавство в інтеркультуральному методі бачиться не окремим предметом, а інтегративним складником навчання мови. У центрі уваги стоїть не викладач, а учень та його культурні передумови, тобто саме учень бачить інформацію та прояви культури мови, яку вивчає, завжди через віддзеркалення власних знань та досвіду в рідній культурі.

Термін „культура” в цьому контексті має таке значення: система орієнтації для групи, суспільства, організації (для нас це всі носії однієї мови), яка створюється з різних символів та передається між поколіннями відповідного суспільства або відповідної групи. Вона впливає на розуміння, сприйняття, мислення, оцінювання та дії всіх членів і таким чином свідчить про належність до цієї групи або до цього суспільства [4; 6]. Центральні риси однієї культури – це її так звані культурні стандарти. Вони включають в себе всі види розуміння, сприйняття, мислення, оцінювання та дії, які більшість членів однієї певної культури вважають для себе та інших як норму – само собою зрозумілу, типову та зобов'язувальну. Власна та чужа поведінка оцінюється на ґрунті цих культурних стандартів [6].

Гарним прикладом є уривок з книги Наталки Сняданко „Колекція пристрастей, або пригоди молоді галичанки”: *німецька жінка оцінює факт, що колега її українського чоловіка при випадковій зустрічі в Києві не подає руки на привітання як неповагу до неї і безкультурність українських чоловіків. Навіть хоче розлучитися, якщо чоловік не визнає безкультурність такої поведінки та не зробить все для змінення привітальних ритуалів українців.*

Щоб уникнути небезпеки розлучення, і жінка з Німеччини, і український чоловік мають розвинути через процес інтеркультурального навчання інтеркультуральну компетенцію. Такий процес відбувається в моменти міжкультурного досвіду, які можуть мати прямий характер через прямий контакт з представниками або продуктами однієї культури, або непрямий характер – у формі переданого досвіду, наприклад, у ситуації уроку.

Інтеркультуральний навчальний процес спрямований на розвиток таких рис поведінки, як толерантність, солідарність, взаєморозуміння та здатність до визнання і оцінювання культурних особливостей, відчуття спільних базових ідеалів, норм та культурних подібностей, розкриття можливості взаємного доповнення та збагачення і створення інтеркультурального знання на базі досвіду та для адекватної поведінки. Таким чином вдасться уникнути браку міжкультурної інформації, претензій на домінування, страху загрози, стереотипів і чужоненависті [6: 378]. У випадку українсько-німецького подружжя це, наприклад, означає усвідомлення жінки, що не в кожній

культури вітаються люди в той самий спосіб, як у Німеччині. У подібній ситуації жінка вже знає про цю поведінку та не очікує подачі руки і не протиставляє свою німецьку культуру українській, обґрунтовуючи це тим, що не подавати жінкам руки є безкультурною поведінкою українських чоловіків.

Основною умовою процесу інтеркультурального навчання є готовність та прагнення особи в міжкультурній ситуації зрозуміти систему орієнтації іншої культури, інтегрувати у власну систему орієнтації і перенести на мислення та поведінку в міжкультурному контексті. З цього випливає і рефлекторне омислення власної культурної системи орієнтації. Процес інтеркультурального навчання є успішним тільки тоді, коли створюється синтез між власною та чужою системами орієнтації для успішної діяльності в обох [6: 382].

Александр Томас розрізняє чотири ступені інтеркультурального навчального процесу:

- 1) інтеркультуральне навчання як освоєння орієнтаційного знання про чужу культуру (культурознавство, країнознавство). Як приклад, згадана вище німецька жінка дізнається, що в Україні не прийнято чоловікам подавати жінкам руку для привітання;
- 2) інтеркультуральне навчання як освоєння та розуміння чужих культурних орієнтаційних систем (норми, ставлення, переконання, цінності і т. д.), тобто центральних культурних стандартів. У наведеному прикладі жінка розуміє або знає, що це залишок козацького чи рицарського життя з певним символічним значенням, і визнає, що це в Україні культурний стандарт, а не знак безкультурності;
- 3) інтеркультуральне навчання як здатність координувати різні культурні схеми діяльності, щоб адекватно чинити в ситуаціях, де переплітаються різні культурні стандарти, скажімо, жінка не очікує подачі руки або, як інший варіант, сама подає тому чоловікові руку з поясненням, що це в Німеччині загальноприйнято;
- 4) інтеркультуральне навчання як загальна здатність до культурного вивчення та розуміння, яка виявляється, наприклад, в тому, що людина вміє орієнтуватися швидко та ефективно в кожному чужому середовищі [6: 382].

Як сказано вище, урок з іноземної мови може стати непрямым варіантом міжкультурного навчання. Загальна мета такого уроку – здобути „міжкультурну компетенцію”, або „вміння транснаціональної комунікації”.

До цієї компетенції належать:

- 1) здатність усвідомити власні культурні концепції та факт, що чуже бачиться через ті власні концепції, і здатність бачити чуже через концепції чужої культури. Учень вчить запитувати, чи тут діють ті життєві ролі та параметри поведінки, які він знає зі свого життя до сьогодні, і чи мусить він мати на увазі нові параметри поведінки;
- 2) здатність до посередництва між власною та чужою культурою. Для цього потрібно усвідомити можливість спільного, подібного та відмінного, акцептувати самостійність та невідповідність власній культурі, але й залишатися ідентичним зі своєю особистістю та культурним походженням;

- 3) певна комунікаційна діяльність, щоб бути посередником в ситуаціях, де різні культурна поведінка та очікування можуть призвести до непорозуміння. Тут не йдеться про суцільну адаптацію до чужих схем комунікації, а про тематизування проблем, які можуть у міжкультурній комунікаційній ситуації призвести до непорозуміння, та спільний пошук шляхів, як з нього вийти;
- 4) здатність переймати погляди іншої особи, тобто зрозуміти бачення та сприйняття співрозмовника в комунікаційному процесі.

Цей загальний перелік показує, що концепція інтеркультурального країнознавства та міжкультурного навчання не має на меті подавати якомога більше інформації про одну країну або культуру. Першочергово навчання має розвинути вміння та стратегії для міжкультурних комунікаційних ситуацій. Через те і вибір тем та матеріалів завжди породжує питання, чи вибраним матеріалом можна розвинути певні вміння, наприклад, до самопізнання чужого світу, інтерпретації чужої реальності крізь призму власної культурної ідентичності, уміння до пошуку, аналізу різних автентичних матеріалів. Важливим чинником є різноманітність матеріалу та тем і прозорість відповідних точок зору та думок.

Отже, щоб адаптувати згадану вище концепцію до теорії та практики вивчення української мови як іноземної, викладачеві потрібно насамперед усвідомити, хто і з якою метою хоче вивчати українську мову та які має для цього культурні передумови. Сподіваюся, що німецький досвід інтеркультурального навчання допоможе удосконалити теорію та практику української мови як іноземної та уникнути найтипівіших непорозумінь під час занять.

1. *Bischof, M., Kessling, V., Krechel, R.* Landeskunde und Literaturdidaktik. Fernstudienangebot: Deutsch als Fremdsprache und Germanistik. Fernstudieneinheit 3. – Langenscheidt, 1994.
2. *Bausch/Christ/Hüllen/Krumm (Hrsg.):* Handbuch Fremdsprachenunterricht. – Tübingen, 1989.
3. *Buttjes D.* Landeskunde-Didaktik und landeskundliches Curriculum // *Bausch/Christ/Hüllen/Krumm (Hrsg.):* Handbuch Fremdsprachenunterricht. – Tübingen, 1989. – S. 112–119.
4. *Litters U.* Manifestationen von Kulturunterschieden und ihre Auswirkungen auf die interpersonale Kommunikation // *Bredella/Christ (Hrsg.):* Didaktik des Fremdverstehens. – Tübingen, 1995. – S. 68–80. u.a.
5. *Neuner G.* Rahmenkonzept einer lernerorientierten Landeskundendidaktik im Fremdsprachenunterricht. – Handout auf der Tagung „Fremde Welt und eigene Wahrnehmung. Konzepte von Landeskunde im fremdsprachlichen Deutschunterricht. – Kassel, 1993.
6. *Thomas A.* Psychologie interkulturellen Lernens und Handelns. // *Alexander Thomas (Hrsg.):* Kulturvergleichende Psychologie. – Göttingen, 1993.

CONCEPT „INTERKULTURELLES LERNEN„ AS AN ASPECT OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Kati Brunner

DAAD (German Office of Academic Exchange)

The article deals with the concept of „Interkulturelles Lernen„ which in Germany was the reaction to the unsuccessful process of learning German and integration into the German society by so called guest

workers in Germany after World War II. The concept includes culture studies as an integrative part of the language learning process. The word culture means in this sense the system of orientation, characterized by cultural standards. „Interkulturelles Lernen,” is a process of learning in matter to get intercultural ability for right behaviour in situations of intercultural communication. A foreign language lesson can get indirect way of intercultural learning. The global matter of such kind of lesson is getting intercultural ability or ability to transnational communication.

Key words: intercultural ability, culture studies, transnational communication